Iza Desperak

Kobiety i kultura Śląska Cieszyńskiego na przykładzie Dory Kłuszyńskiej

Żadne racjonalne powody nie dadzą się przytoczyć, które by usprawiedliwiały upośledzenie kobiety tak w życiu prywatnym, jak i publicznym. Do utrzymania ludzkości, państwa, kraju, gminy, niezbędną jest kobieta na równi z mężczyzną. Spełnia ona jako robotnica, utrzymująca często rodzinę, jako matka i wychowawczyni, równie ważne zadania jak mężczyzna.

Dora Kłuszyńska

Specyfika Śląska Cieszyńskiego wynika z uwarunkowań historycznych. Choć wielu badaczy utrzymuje, że Śląsk Cieszyński tworzy kulturową całość z Górnym Śląskiem, inni zwracają uwagę na specyfikę i kulturową odrębność obu regionów. Specyfika tego regionu wypływa z jego historii, zapoczątkowanej przez Kasztelaninę Cieszyńską na początku drugiego tysiąclecia oraz utrwalonej przez polityczną odrębność Księstwa Cieszyńskiego. Wreszcie na kulturę Śląska Cieszyńskiego oddziałują terytorialne i polityczne związki z Czechami. Ten konglomerat uwarunkowań zdaje się owocować także specyfiką pozycji kobiet na tym terenie, zwłaszcza w porównaniu z zaborami rosyjskim i pruskim. Zwraca się również uwagę na rolę protestantyzmu, który odpowiadać ma za rozwój edukacji powszechnej. Na początku wieku XX skala analfabetyzmu była tu dużo mniejsza, powszechna była bowiem edukacja nie ograniczana jedynie do elit, obejmowała ona także chłopskie dzieci.

UWARUNKOWANIA EMANCYPACJI KOBIET NA ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM

Przypadek Jana Szczepańskiego, który mógł kształcić się dalej dzięki tej podstawowej czy elementarnej edukacji, to nie wyjątek od reguły – na taką edukację mogli liczyć jego rówieśnicy i rówieśnice. Szczególną rolę w procesie kształcenia najmłodszego pokolenia

odgrywały – nieprzypadkowo – kobiety. Kilkuletniego Jana Szczepańskiego, jak przypomina Daniel Kadłubiec, „zaprowadziła do szkoły ludowej przy ustronjskim kościele ewangelickim matka”¹.

Ogólnopolski pozytywistyczny idiom kładł nacisk na rolę Matki-Polki oraz „dobrej pani”, która edukuje lud za pomocą „ABC” (Orzeszkowa), chodziło w nim jednak o zupełnie inny model, w którym wykształcone elity edukują dzieci klas niższych. Wśród śląskich protestantów edukatorami nie były żadne „dobre panie”, ale matki, same dysponujące podstawową wiedzą: umiejętnością czytania i pisania, niezbędną w protestanckiej kulturze wymagającej czytania *Biblii*. Ale umiejętność czytania służyła nie tylko temu celowi, oprócz *Biblii* w domu znajdowała się często książka podręczna dobrej gospodyni, zawierająca na przykład przepisy na 365 obiadów, porady dotyczące gospodarstwa domowego, małżeństwa czy wreszcie podstawowych informacji dotyczących ciąży i pogołu. W tekście zamieszczam reprodukcję okładki jednej z takich książek, wprawdzie wydanej już po II wojnie światowej, i to w Krakowie, ale przechowywanej od wtedy w jednej z cieszyńskich rodzin przez kolejne pokolenia.

Edukacja dziewcząt do ról kobiet, matek i gospodyń domowych, choć definiowanych tradycyjnie, zapewniała im dostęp do edukacji. Tradycyjne wzorce rodzinne nie wykluczały więc edukacji dziewcząt i nie ograniczały się jedynie do rodzin protestanckich. Wiele wskazuje na to, że na obszarze Śląska Cieszyńskiego wystąpiły warunki, w których pojawiły się całe pokolenia wyemancypowanych i wykształconych kobiet, pochodzących z rodzin protestanckich,

Reprodukcja okładki *Oszczędnej kuchni. Encyklopedii wiedzy kulinarnej, gospodarstwa domowego oraz higieny* Heleny Pedenkowskiej, Wydawnictwo „Przełom”, Kraków 1948

¹ D. Kadłubiec, *Profesor Jan Szczepański – trochę o sobie*, [w:] *Spotkania filozoficzno-socjologiczne na pograniczu w ramach Polsko-Czeskiej Wolnej Szkoły Nauk Filozoficznych i Społecznych im. Profesora Jana Szczepańskiego*. TRANSCARPATICA. Prace Euroinstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego, t. 6, red. A. Kasperek, H. Böhm, STUDIO NOA, Cieszyn–Katowice 2018, s. 13.

katolickich czy żydowskich. Lokalny (stary) cmentarz żydowski zadziwia przybyszy, zwłaszcza znajdujących cmentarze centralnej Polski, z podziałem na strefę męską i żeńską, wspólnymi nagrobkami obojga małżonków².

SZLAK KOBIET ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO I ULICZKA KOBIET

O specyficznej roli kobiet w kulturze Śląska Cieszyńskiego zaświadcza Cieszyński Szlak Kobiet (lub szerszy w swym zakresie Szlak Kobiet Śląska Cieszyńskiego). Jest to jeden z kilku co najmniej takich szlaków w Polsce³. Tu jednak jest on imponujący, zwłaszcza w warstwie wydawniczej, ukazało się już kilka kolejnych tomów poświęconych jego bohaterkom, a zapewne ukazą się następne. Materialnym i symbolicznym znakiem tutejszej historii jest cieszyńska Uliczka Kobiet.

Władysława Magiera, autorka lub współautorka kolejnych tomów poświęconych Cieszyńskiemu Szlakowi Kobiet i Szlakowi Śląska Cieszyńskiego, lokalna historyczka, przewodniczka i działaczka, przekonuje, że za obfitością wybitnych kobiecych postaci na tym terenie stoi właśnie specyficzny charakter tutejszej kultury, która wydała kilka pokoleń kobiet silnych, niezależnych i wyemancypowanych. Pisze ona, że kobiety na Śląsku Cieszyńskim wyprzedzały epokę, w której przyszło im żyć, co z kolei wpływało na postawy i zachowania mężczyzn, którzy – już sto lat wcześniej – traktowali kobiety jak równych sobie partnerów⁴.

Jednym z przykładów wyjątkowości relacji płci także w sferze publicznej było włączenie kobiet do prac Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, powołanej w roku 1918. Decyzję tę – pisze Magiera – podjęli mężczyźni, ale potwierdzała ona tylko pozycję kobiet na Śląsku Cieszyńskim. W Radzie kobiety stanowiły 14,5% członków, przyjęto bowiem zasadę kwoty, wedle której na każdych sześciu mężczyzn należało powołać jedną kobietę. Tymczasem w polskim Sejmie Ustawodawczym, wybranym w roku 1919, kobiety stanowiły zaledwie 1,85% ogółu posłów!

Polityczna aktywność kobiet ma na Śląsku Cieszyńskim długie tradycje, może być postrzegana właśnie jako część tradycji. O ile historia państwa polskiego zawiera jed-

² Np. na jednym z największych europejskich cmentarzy żydowskich, w Łodzi, wspólne pochówki małżonków pojawiają się dopiero w czasie wojny, jednak już na południe od Śląska Cieszyńskiego można je było znaleźć dużo wcześniej, już od czasów średniowiecza, co dowodzi, że Śląsk Cieszyński czerpał zarówno z północy, jak i południa.

³ Por.: E. Furgał (red.), *Szlaki kobiet. Przewodniczka po Polsce emancypantek*, Fundacja Przestrzeń Kobiet, Kraków 2015.

⁴ W. Magiera, *Szlak Kobiet Śląska Cieszyńskiego*, t. 2, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn 2016, s. 6.

na postać samodzielnej władczyni, to tutaj mamy do czynienia z dwiema piastowskimi księżniczkami, które samodzielnie sprawowały rządy w księstwie Cieszyńskim: Katarzyną Sydonią oraz Elżbietą Lukrecją. W tym samym tomie, w którym przywołuje te postaci, Magiera zamieszcza biografie prywatne, opisuje losy swych dwu babć – zwracając uwagę na rolę przodkin nas wszystkich i postępując zgodnie z wartością przyświecającą aktywnościom historycznym, wedle których upamiętnienia wymaga nie tylko dobrze udokumentowana historia kobiet należących do elit, ale i tych, które się do nich nie zaliczały:

O takich kobietach nikt nie pisze książek, a pamięta o nich najczęściej tylko rodzina. A przecież to one wychowywały dzieci i wpajały im poglądy i ideały, które w jakiś sposób ukształtowały nas, czyli przyszłe pokolenia⁵.

Taką niedocenioną rolę odgrywała przecież między innymi matka Jana Szczepańskiego. Przywróceniem pamięci zbiorowej takich „zwykłych” kobiet zajmują się współczesne działania historyczne – czy cieszyński, czy też łódzki szlak kobiet. Władysława Magiera zwraca też uwagę na inny warunek emancypacji kobiet: świadome macierzyństwo: „Jedna z moich bohaterek w latach dwudziestych XX wieku świadomie decydowała o liczbie dzieci” – pisze⁶. Zapewne nie była wyjątkiem, o czym świadczą zarówno reakcje publiczności na jej spotkaniach, jak i zebrane przez nią biografie kobiet. We współczesnych studiach demograficznych zwraca się uwagę na związek między liczbą dzieci a edukacją kobiet – nawet elementarna edukacja statystycznie opóźnia wiek, w którym kobieta rodzi pierwsze dziecko. Owe kobiece poradniki, z których korzystać mogły piśmienne Ślązaczki, czego przykład zaprezentowałam powyżej, zawierały także podstawową wiedzę o fizjologii rozrodczości – mogły więc przyczyniać się do świadomego macierzyństwa.

No i wreszcie wyjątkowa pozycja kobiet na Śląsku Cieszyńskim łączyła się też z rolą mężczyzn, świadomie wybierających partnerskie relacje z kobietami, w sferze prywatnej i publicznej – te wszystkie wątki obecne są w biografii jednej z bohaterek Cieszyńskiego Szlaku Kobiet, Dory Kluszyńskiej, pochodzącej z żydowskiej rodziny działaczki socjalistycznej, feministycznej i narodowej.

Postać Kluszyńskiej doczekała się uznania także ze względu na jej patriotyzm. Jest ona bohaterką jednego z filmików, przygotowanych w ramach cyklu „Pierwsi Niepodlegli”, objętego patronatem prezydenta Andrzeja Dudy w stulecie odzyskania niepodległości. Narracja

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 8.

tego filmu odbiega jednak od obrazu, jaki znamy z publikacji Cieszyńskiego Szlaku Kobiet, emancypacyjny wymiar jej działalności zostaje tu albo pominięty, albo zdyskredytowany, sugeruje się wręcz, że taka zaangażowana działaczka mogła budzić jedynie śmieszność. Obok Kłuszyńskiej w tym cyklu filmowym sportretowani zostali sami mężczyźni⁷.

DORA KŁUSZYŃSKA

Dora Kłuszyńska, zdjęcie z Narodowego
Archiwum Cyfrowego

Jedną z bohaterek cieszyńskiego Szlaku jest Dorota (Dora) Kłuszyńska. Późniejsza radna Miasta Łodzi, senatorka RP i posłanka w PRL została opisana w drugim tomie Cieszyńskiego Szlaku Kobiet⁸, wzmiankowana jest też na łamach publikacji poświęconych ruchowi kobiecemu oraz socjalistycznemu⁹. Jej *Walka o polityczne prawa kobiet* z roku 1911 została niedawno (w 2011 r.) przypomniana przez „Codziennik Feministyczny”. W kwietniu 2018 r. została upamiętniona w Cieszyńskiej Uliczce Kobiet¹⁰.

Dorota Pilcer urodziła się 1 stycznia 1874 r. w Tarnowie. Jeszcze pod koniec wieku XIX studiowała (jako wolna słuchaczka) w Wiedniu. Tam zbliżyła się z socjalistami i z późniejszym mężem, Henrykiem Kłuszyńskim. To za mężem przenosiła się później do Krakowa, Łodzi i Warszawy. Ale najpierw wróciła na Śląsk Cieszyński, gdzie przystąpiła do tworzenia komitetów agitacyjnych wśród robotnic i żon górników.

Celem tych komitetów było pozyskanie kobiet dla ruchu socjalistycznego przez organizowanie ich politycznej i zawodowej aktywności, a jego główną animatorką była

⁷ Film można znaleźć pod linkiem: <http://cieszyn1918.pl/multimedia/dorota-kluszynska-film-z-cyklu-pierwsi-niepodlegli/> [dostęp: 6.08.2018].

⁸ W. Magiera, *Dorota Kłuszyńska*, [w:] *Cieszyński Szlak Kobiet*. Stowarzyszenie „Klub Kobiet Kreatywnych” w Cieszynie, Kongres Polaków w Republice Czeskiej, Czeski Cieszyn 2011, s. 63–75.

⁹ Por. M. Śliwa, *Kobiety wśród twórców myśli społeczno-politycznej w Polsce pierwszej połowy XX wieku*, [w:] *Kobieta i kultura. Kobiety wśród twórców kultury intelektualnej i artystycznej w dobie rozbiorów i niepodległym państwie polskim*, red. A. Żarnowska, A. Szwarz, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1996, s. 225–240.

¹⁰ <https://gwiazdkacieszynska.pl/gwiazdka/nasze-tematy/1813-dorota-kluszynska-i-maria-sojkowa> [dostęp: 6.08.2018].

właŃnie Kluszyńska¹¹. Ważną rolę w tym procesie odgrywało pismo „Głos Kobiet”, który początkowo był dodatkiem do „Robotnika Śląskiego” przeznaczonym dla kobiet, potem już samodzielnym dwutygodnikiem, obejmującym swym zasięgiem całą Galicję – jego redaktorką pod koniec roku 1907 została Dora. Wydała też broszurę pt. *Dlaczego kobiety walczą o prawa polityczne*, jeden z wielu zapomnianych manifestów emancypacyjnych. W jego wersji opublikowanej w czasopiśmie „Przedświt” w roku 1911, pisała:

Żadne racjonalne powody nie dadzą się przytoczyć, które by usprawiedliwiały upośledzenie kobiety tak w życiu prywatnym, jak i publicznym. Do utrzymania ludzkości, państwa, kraju, gminy, niezbędną jest kobieta na równi z mężczyzną. Spełnia ona jako robotnica, utrzymująca często rodzinę, jako matka i wychowawczyni, równie ważne zadania jak mężczyzna. Pracą swoją przyczynia się do wzbogacenia społeczeństwa, a ponieważ ciężą na niej podwójne obowiązki – matki i pracownicy, ma ona pełne prawo żądać udziału w pracach ustawodawczych i w życiu politycznym¹².

Z jednej strony, z postulatem zrównania kobiet w prawach politycznych – w prawie do głosowania i do bycia wybieraną w głosowaniu – wpisuje się ze swym manifestem w ówczesną pierwszą falę feminizmu. Z drugiej strony jest jedną z pionierek mówiących o prawach kobiet pracujących. Wspomina o ich podwójnym etacie, o którym znowu będzie się mówić w latach osiemdziesiątych XX w., a o godzeniu pracy z życiem rodzinnym debatujemy dopiero obecnie.

Tekst Kluszyńskiej zawierał rezolucję o następującym brzmieniu:

W imieniu kobiet klasy pracującej podnosimy dziś żądanie politycznego równouprawnienia kobiet z męską ludnością państwa.

Żądamy dla wszystkich dorosłych kobiet pełnego prawa obywatelstwa, przede wszystkim czynnego i biernego prawa wyborczego do Rady państwa, sejmu, gminy, i dopuszczenia ich do stowarzyszeń politycznych.

Żądamy tych politycznych praw jako niezbędnej broni do walki:

a) o ochronę życia i zdrowia kobiet pracujących, jako też podniesienie ich stopy zarobkowej, aby ochronić dzieci przed koniecznością oddawania ich przedwcześnie do pracy zarobkowej;

b) do walki przeciw drożyznie środków żywności i mieszkań, która nas skazuje na nędzny byt;

c) do walki o dobre szkoły dla dzieci naszych, o opiekę lekarską dla chorych, o ludzki byt dla wdów i sierot, o życie bez troski dla starców.

¹¹ M. Śliwa, *Kobiety wśród twórców myśli społeczno-politycznej...*, s. 154.

¹² D. Kluszyńska, *Walka o polityczne prawa kobiet*. „Przedświt” 1911, nr 5. <http://codziennikfeministyczny.pl/dora-kluszynska-walka-polityczne-prawa-kobiet/> [dostęp: 5.01.2016].

*Tak jak pracujemy ramię przy ramieniu z naszymi braćmi, ojcami, mężami, z naszymi synami w fabrykach i warsztatach, na budowach i kopalniach, w handlach i biurach, we własnym i cudzym domu, tak chcemy ręką w rękę z nimi walczyć o uwolnienie klasy pracującej z więzów wyzysku ekonomicznego i politycznego ucisku, i tak jak nas państwo na równi z mężczyznami temu samemu prawu karnemu poddaje, żądamy też od niego równych praw i równej możliwości bronięcia najżywotniejszych naszych interesów*¹³.

Już w roku 1911 Kłuszyńska zainicjowała obchody Dnia Kobiet – na których żądano przyznania kobietom praw wyborczych, ale także rozwoju ubezpieczeń i ustawodawstwa społecznego. Ponadto organizowała wiece polityczne, zgromadzenia, odczyty i prelekcje, w czasie których poruszano zagadnienia związane z miejscem i rolą kobiet w społeczeństwie i ich udziale w ruchu socjalistycznym. Obok akcji uświadamiającej w dziedzinie położenia ekonomiczno-socjalnego, komitety odnosiły się w swej działalności do kwestii narodowych. Rozbudzały one aspiracje kobiet w sprawach wykształcenia, jakości życia, usprawniania sposobów gospodarowania. Zaznajamiano je z podstawami nowoczesnej wiedzy pedagogicznej i profilaktyki zdrowotnej, uświadamiano o szkodliwości alkoholizmu¹⁴. Dora będzie zajmowała się walką z alkoholizmem także po wojnie, wyda wówczas książkę *Walkę z alkoholizmem wygramy!: zarys programu walki z alkoholizmem*¹⁵.

Dora pełniła wówczas funkcję organizatorki i liderki rodzącego się ruchu kobiecego Śląska Cieszyńskiego, opracowała też założenia programowe socjalistycznego ruchu kobiecego. Punkt wyjścia jej rozważań stanowiła teza o szczególnym znaczeniu kwestii kobiecej. Za dyskryminację kobiet odpowiadały, jej zdaniem, zarówno niesprawiedliwy system kapitalistyczny, jak i zniewolenie przez zaborców. Pełne odzyskanie przez kobiety godności ludzkiej i człowieczeństwa możliwe będzie dopiero w wolnej Polsce, urzeczywistniającej zasady socjalizmu¹⁶. Pisała:

Bez uświadomienia kobiet nie ma mowy o walce zwycięskiej z przemocą i uciskiem. Kobiety muszą być przednią strażą socjalizmu, czyli wyzwolenia człowieka z niewoli pracy i wyzysku. Ludzi chcemy widzieć około nas wolnych, śmiałych bojowników i bojowniczek. W dzisiejszym ustroju najbardziej cierpią kobiety, które spełniają wszystkie obowiązki, nie mają żadnych praw, żadnej opieki ze strony społeczeństwa. Naszym hasłem równe obowiązki, równe prawa dla wszystkich¹⁷.

¹³ Tamże.

¹⁴ M. Śliwa, *Kobiety wśród twórców myśli społeczno-politycznej...*, s. 155.

¹⁵ D. Kłuszyńska, *Walkę z alkoholizmem wygramy!: zarys programu walki z alkoholizmem*, Warszawa 1950.

¹⁶ M. Śliwa, *Kobiety wśród twórców myśli społeczno-politycznej...*, s. 159.

¹⁷ D. Kłuszyńska, *Od redakcji*, „Głos Kobiet”, 5.01.1912, nr 1, s. 1.

Kłuszyńska postulowała uzyskanie pełni praw politycznych przez kobiety i zabierała głos w dyskusji o relacji między dążeniami politycznymi kobiet a ich aspiracjami narodowymi. Choć środowiska narodowe i narodowo-chrześcijańskie na Śląsku Cieszyńskim oskarżały socjalistyczny ruch kobiecy o postawy antypatriotyczne, konsekwentnie odwoływała się do zespołu wartości socjalistyczno-patriotycznych. W czasie pierwszej wojny światowej działała w Naczelnym Komitecie Narodowym i jego agendach, w tym w Lidze Kobiet Galicji i Śląska, współdziałając z dowództwem legionów Polskich. Po ukonstytuowaniu się Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego weszła do jej prezydium (jako jedna z trzech kobiet, na mocy kwoty rezerwującej jedno miejsce dla kobiety na sześciu mężczyzn). Po decyzji, podjętej w 1920 r. przez Radę Ambasadorów, o podziale Śląska Cieszyńskiego między Polskę i Czechy, była zdruzgotana¹⁸. Zapewne był to jeden z powodów jej wyjazdu i kontynuowania działalności na rzecz kobiet w innych miastach – najpierw w Łodzi, potem w Warszawie. Jej działalność nabrała w tym czasie międzynarodowego charakteru.

W roku 1919 Dora Kłuszyńska znalazła się w kierownictwie Polskiej Partii Socjalistycznej. Na polecenie władz PPS wyjechała w 1920 r. do USA, być może po to, by agitować amerykańską Polonię. Po powrocie, za mężem i jego pracą, trafiła do Łodzi, gdzie Henryk zakładał poradnię świadomego macierzyństwa¹⁹, a ona została radną z ramienia PPS. Następnie oboje przenieśli się do Warszawy – tam Dora kontynuowała wcześniejszą działalność publicystyczną i polityczną. Redagowała – początkowo jeszcze w Łodzi – wznowiony „Głos Kobiecy”, działała z mężem w społecznym ruchu walki z alkoholizmem. Pracowała też w Robotniczym Towarzystwie Służby Społecznej, które organizowało poradnię świadomego macierzyństwa. Aktywna w międzynarodowym ruchu socjalistycznym, była delegatką PPS na kongres Międzynarodówki Socjalistycznej (w 1923 i 1925 r.). Od roku 1928 wchodziła w skład egzekutywy II Międzynarodówki, pracowała też w Lidze Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Do tego doszła jej działalność parlamentarna.

W latach 1925–1935 była senatorką (najpierw z PPS, potem z listy Centrolewu), jedną z czterech lub pięciu kobiet w ówczesnym Senacie. Zarówno w łódzkiej Radzie Miejskiej, jak i w Senacie reprezentowała lewicę. Jej działalność w łódzkiej Radzie Miejskiej nie doczekała się jak dotąd opracowania. Za to jej aktywność w Senacie została odnotowana między innymi w pracy Kamila Piskały poświęconej ostatniej dekadzie międzywojen-

¹⁸ M. Śliwa, *Kobiety wśród twórców myśli społeczno-politycznej...*, s. 167.

¹⁹ Henryk Kłuszyński był jednym z kluczowych działaczy pracujących na rzecz świadomego macierzyństwa, jego działalność obejmowała nie tylko zakładanie i prowadzenie poradni, ale również działalność publicystyczną. Opublikował książkę: *Regulacja urodzeń. Rzecz o świadomym macierzyństwie*, Księgarnia Robotnicza, Warszawa 1932.

nego PPS²⁰. Jej senacka aktywność nie ograniczała się do sfer „przypisanych” kobietom, zabierała np. głos w debatach budżetowych. W jednej z nich mówiła:

Sztuczne podwiązanie naczyń krwionośnych naszego organizmu państwowego wywołuje stan zupełnie niepotrzebny. W tej chwili życie polityczne Polski cechuje nerwowość, niepokój i to wisi jak chmura złowroga nad życiem publicznym w Polsce (SSSen, pos. 14 z 7.03.1929, ł. 66)²¹.

Odwoływała się w tej debacie także do dychotomii demokracja–dyktatura oraz do tradycyjnego podziału na „Wschód” i „Zachód”, szeroko obecnego w ówczesnej publicystyce socjalistycznej. Kultura demokratyczna przedstawiana była przez socjalistów właśnie jako jądro cywilizacji zachodniej, z cywilizacją zaś wschodu kojarzono rządy dyktatorskie, w których dostrzegano czasami swoistą kontynuację dawnych azjatyckich despotii:

Trzeba zawrócić z drogi, na którą wprowadzono w tej chwili Polskę, trzeba się zwrócić twarzą na Zachód i zerwać ze wschodnimi metodami, które są źródłem nieszczęść i przewrotów. [...] To dyktatura, to despotyzm, to deptanie praw, to wszystko Wschód i nie ma nic wspólnego z Zachodem (SSSen., pos. 14 z dn. 7.03.1929, ł. 72a)²².

W czasie wojny Dora Kłuszyńska musiała się ukrywać pod zmienionym nazwiskiem. Już w roku 1943 została członkinią konspiracyjnego Centralnego Kierownictwa Ruchu PPS-WRN, w marcu roku 1945 wzięła udział w konspiracyjnym posiedzeniu znajdujących się w kraju przedwojennych członków RN PPS. Po wojnie trafiła do Rady Naczelnej PPS i z ramienia tej partii weszła w skład Krajowej Rady Narodowej. Od stycznia 1947 r. była posłanką Sejmu Ustawodawczego, gdzie zasiadała w komisjach Pracy i Opieki Społecznej, Skarbowo-Budżetowej oraz Spraw Zagranicznych. Pracowała też w reaktywowanym Robotniczym Towarzystwie Przyjaciół Dzieci oraz pisała i publikowała.

W roku 1948 napisała przedmowę do książki Adama Próchnika *Kobieta w polskim ruchu socjalistycznym*, w której podkreślała nierozzerwalne związki ruchu socjalistycznego z ideami równouprawnienia kobiet. W grudniu 1947 r. przyznano jej tytuł honorowej przewodniczącej rady Kobiet PPS. W roku 1951 opublikowała broszurę pod tytułem *Co Polska Ludowa dała kobietom*.

²⁰ K. Piskała, *Ku Rzeczypospolitej Socjalistycznej. Studium z dziejów myśli politycznej PPS (1929–1939)*. Maszynopis pracy doktorskiej, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2017.

²¹ Tamże.

²² Tamże, s. 125–126.

Brała udział w kongresie zjednoczeniowym PPR i PPS w grudniu 1948 r., została członkinią Komitetu Centralnego PZPR, a w październiku roku 1952 wybrano ją z listy Frontu Jedności Narodu do Sejmu. Mandatu nie zdążyła jednak objąć – zmarła 22 listopada 1952 r. w Warszawie, pochowano ją w Alei Zasłużonych na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach²³. Na pomniku poza imieniem i nazwiskiem znalazła się tylko inskrypcja „prezes TPD”, nie udało się już zamieścić informacji, która świadczyłaby o politycznej działalności i dorobku zmarłej.

BIBLIOGRAFIA

- Furgal E. (red.), *Szlaki kobiet. Przewodniczka po Polsce emancypantek*, Fundacja Przestrzeń Kobiet, Kraków 2015.
- Kadłubiec D., *Profesor Jan Szczepański – trochę o sobiście*, [w:] *Spotkania filozoficzno-socjologiczne na pograniczu w ramach Polsko-Czeskiej Wolnej Szkoły Nauk Filozoficznych i Społecznych im. Profesora Jana Szczepańskiego*. TRANSCARPATHICA. Prace Euroinstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego, t. 6, red. A. Kasperek, H. Böhm, STUDIO NOA, Cieszyn–Katowice 2018.
- Kluszyńska D., *Od redakcji*, „Głos Kobiet”, 5.01.1912, nr 1.
- Kluszyńska D., *Walka o polityczne prawa kobiet*, „Przedświt” 1911, nr 5. <http://codziennikfeministyczny.pl/dora-kluszynska-walka-polityczne-prawa-kobiet/> [dostęp: 5.01.2016].
- Kluszyńska D., *Walkę z alkoholizmem wygramy! zarys programu walki z alkoholizmem*, Warszawa 1950.
- Kluszyński H., *Regulacja urodzeń. Rzecz o świadomym macierzyństwie*, Księgarnia Robotnicza, Warszawa 1932.
- Magiera W., *Dorota Kluszyńska*, [w:] *Cieszyński Szlak Kobiet*, Stowarzyszenie „Klub Kobiet Kreatywnych” w Cieszynie, Kongres Polaków w Republice Czeskiej, Czeski Cieszyn 2011.
- Magiera W., *Szlak Kobiet Śląska Cieszyńskiego*, t. 2, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn 2016.
- Piskała K., *Ku Rzeczypospolitej Socjalistycznej. Studium z dziejów myśli politycznej PPS (1929–1939)*. Maszynopis pracy doktorskiej, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2017.
- Śliwa M., *Kobiety wśród twórców myśli społeczno-politycznej w Polsce pierwszej połowy XX wieku*, [w:] *Kobieta i kultura. Kobiety wśród twórców kultury intelektualnej i artystycznej w dobie rozbiorów i niepodległym państwie polskim*, red. A. Żarnowska, A. Szwarz, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1996.
- <http://cieszyn1918.pl/multimedia/dorota-kluszynska-film-z-cyklu-pierwsi-niepodlegli/> [dostęp: 6.08.2018].
- <https://gwiazdkacieszynska.pl/gwiazdka/nasze-tematy/1813-dorota-kluszynska-i-maria-sojkowa> [dostęp: 6.08.2018].

²³ W. Magiera, *Dorota Kluszyńska*, [w:] *Cieszyński Szlak Kobiet*, Stowarzyszenie „Klub Kobiet Kreatywnych” w Cieszynie, Kongres Polaków w Republice Czeskiej, Czeski Cieszyn 2011, s. 74.